గృహోన్ముఖుడు

మునిసిపాలిటీ కార్యాలయంనుండి బ్రహ్మరాక్షసిలా కేకపెట్టింది 'సైరను', రాత్రి ఎనిమిది గంటలయిందని గ్రహించి, అందరూ త్వరత్వరగా తమ తమ కార్యకలాపాలు ముగించుకొనటానికి ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. అప్పటివరకూ కార్యసాధనలో నిమగ్నులై ప్రపంచాన్ని మరచిపోయిన వ్యాపారస్తులు, రాజకీయవేత్తలు, సైరను చెవుల్లో 'గింగురు'మనేసరికి త్రుళ్ళిపడి, ముంజేతి వాచీ చూసుకొని, ఒకరివద్ద ఒకరు సెలవుతీసుకొనటాని కుపక్రమించారు. దుకాణాదారులు, డబ్బు లెక్కపెట్టుకొని కొట్లు మూస్తున్నారు.

పగటివేళ ఆ బజార్లతోనున్న అవసరాన్ని రేపటికి వాయిదావేసి అందరూ సర్దుకుంటున్న వేళలో, ఆ ప్రదేశానికి వింత వ్యక్తులు, కొత్త వ్యక్తులు పోగవుతున్నారు. రాత్రించరులను ఆహ్వానించటానికై వికృతంగా తీగెలు చుట్టుకొని నిల్చున్నాయి విద్యుద్దీప స్తంభాలు. ఉదయం ఆఫీసులకు బయలుదేరే ప్రభుత్వోద్యోగుల్లా జారులు, చోరులు మెయిన్ రోడ్డు ప్రవేశిస్తున్నారు. వీరి కార్యసాధనకు అనుకూలసమయ మీ నిశీథిని. వీరితోపాటుగా, వీళ్ళ సవతిపిల్లలైన పోలీసులు ధర్మరక్షణార్థమై ప్రజాక్షేమం కొరకు, విజిల్స్ వేసుకొంటూ, సంజ్ఞలు చేసుకొంటూ జాగరణకు సిద్ధపడుతున్నారు.

ప్రతిరోజూ, ఈ వేళకు, ఈ రెండువర్గాలకు చెందిన మానవులు ఆ ఊరిలో సినిమాహాలు ముందున్న సత్రంవద్ద సమావేశమౌతుంటారు.

ఆ సత్రం రెండస్థుల మేడ. క్రిందిభాగంలో అరఫర్లాంగు పొడుగున వున్న అ పంచపాళిలో నానాజాతి సమితి సమావేశం జరుగుతూంటుంది. ఆ పంచకు ముందు భాగాన, శిథిలమై చిల్లులు పడిపోయి జీరాడు

తున్న మురికి గోనెపట్టాలు వ్రేలాడుతున్నాయి, వాటి చెంతనే, అతుకులు వేసిన కావిగుడ్డలు, చీరెలు ఆరకట్టబడివున్నాయి.

సత్రంలో జనంమాత్రం పల్చగనే వున్నారు. అక్కడక్కడ ఓ సన్యాసి. మురికిగుడ్డల మూటలు, వాటి చెంతనే నగ్నశరీరులై నిద్రిస్తూన్న అనాథపిల్లలూ తప్ప మరెవ్వరూ లేరు. ఆ సత్రాన్ని చిరకాలంగా కనిపెట్టుకొని బ్రతుకులు సాగిస్తున్న మహానుభావు లందరూ, ఇంతకు పూర్వమే "మాదాకవళం తల్లీ!" ఉద్యమంలో పాల్గొనటానికి వెళ్ళారు, ఇప్పుడా ఉద్యమ నాయకు లందరూ జట్లుజట్లుగా చేరుకుంటున్నారు. అంధులు, అంగవికలులు, కుష్టురోగులు, వర్గభేదం పాటించి, ఎవరి నిర్ణీత స్థలాల్లో వారు ఒదిగి కూర్చుంటున్నారు.

వీరుకాక భిక్షాటన చేసినవారు క్రిందనున్న మురుగు కాలువ చెంతనే వంటప్రయత్నం సాగిస్తున్నారు. పొయ్యిక్రింద మంటకొరకు కారు టైరుముక్కలు, చెత్తచెదారం ప్రోగుచేసి, కాల్చుతున్నారు. వాళ్ళకు సమీపంగా 'డస్టుబిన్'లో చేరి రెండు పందులు మామిడి విత్తనాలు కొరుకుతున్నాయి. మందంగా నిశ్చలంగా ప్రవహిస్తూన్న ఆ మురుగు కాలువ, అరోచకరకమైన దుర్గంధాన్ని వెదజల్లుతోంది. కాలుతున్న ఆ టైరు ముక్కలు అరోచకరకం కంపుకొడుతున్నాయి. ఏ వాసన ఘాటుగా వుందో నిర్ణయించలేక బాటసారులు ముక్కుకు 'రుమాలా' అడ్డంపెట్టుకొని నడకసాగిస్తున్నారు. అయితే ఆ వాసన, అక్కడ అరుగుపై ఆసీనులైన వ్యక్తులపై ఏలాటి ప్రభావం చూపలేదు. ఒక్కరు తప్ప అందరూ అనేక అనుభూతులతో, స్మృతులతో, నిర్లక్ష్యంగా కూర్చున్నారు, మామూలుగా పార్కులో కూర్చున్నట్లు. ఆ వ్యక్తి ఎదురుగానున్న దిమ్మెకు కాళ్ళు తన్నిపెట్టి, తలక్రింక ఒక పాతగుడ్డల మూట పెట్టుకొని కళ్ళు మూసుకున్నాడు. రబ్బరు కాలుతున్న వాసన భరించలేక "ఛీ...పాడు గవులు...గబ్బుకొడుతోంది ... ఎవడ్రా అక్కడ" అని గర్జించాడు. ఆ దెబ్బతో, అక్కడ చేరిన దైవస్వరూపులందరూ అటుకేసి చూశారు. మెరుపులావచ్చి ఆ పొయ్యి వెలుగు అతని ముఖంపై పడింది.

కోడేరులా ఇంత పొడుగు ముక్కు, రెల్లుదుబ్బుల్లా వున్న కనుబొమలు కుంచించుకుపోయాయి. గుంటలుపడిపోయి, జ్యోతుల్లా మెరుస్తున్నాయి కళ్ళు. వెలుగు ముఖంపై బడగానే కనురెప్పలు ముకుళించాయి. బాధగా కళ్ళు మూసికొన్నాడు. దవడ ఎముకలు ఎత్తుగా ఉబ్బి బయటికి పొడుచుకొస్తున్నాయి. "మంట ఆర్పుతున్నానులే!" భయకంపిత స్వరంతో, దీనంగా సమాధానమిచ్చింది ఒక కంఠం పొయ్యిదగ్గరనుంచి. దానితో తృప్తిపడి ఆవ్యక్తి మళ్ళి వెనుకకు చేరగిలపడ్డాడు. అయినా విసుగు, కోపం తగ్గలేదు. "ఎదవసత్రం...ఎదవసత్రం" అని గొణుక్కున్నాడు,

అంతలో అక్కడకు మరొక బికారి చేరాడు. పడుకున్న ఆ వ్యక్తికేసి కోపంగా చూశాడు. కాని పడుకున్న వ్యక్తికి ఆ చూపు కన్పించలేదు. ఇక లాభం లేదనుకొని "ఏయ్? ఎవరు నువ్వు? నా సోట్లోనుంచి లే" అన్నాడు.

పడుకున్న వ్యక్తి కదలలేదు! పలుకలేదు,

"నీకేనోయి చెప్పేది. లేత్తావా! లేవ్వా?" అని రెట్టించాడు, ఆ స్థలం వాడి 'జన్మహ'క్కయినట్లు. మళ్ళీ రెండుసార్లు పిలిచాడు.

ఈసారి పడుకున్న వ్యక్తికి ఒళ్ళు మండిపోయింది. చివ్వున లేచాడు సిగ్నలురేకులా..."లేవనోయ్...ఏంచేత్తావేం?" అని హుందాగా రొమ్ము విరుచుకొని పలికాడు,

ఆరడుగుల మనిషి కసాయివాడి భంగిమలో లేచి నిల్చునేసరికి గుండె జల్దరించింది. కాని ఇప్పుడు నోరు మూసుక్కూచుంటే, అందరి దృష్టిలో రేపు పల్చనయిపోతాడు. ఈ ఆలోచన తట్టగానే కోపం పొంగి "టూత్‌పేస్టు"లా బయటికొచ్చింది. "ఈ సోట్లో రోజూ నేపండుకుంటున్నాను...ఇప్పుడు నువ్వు లేత్తావా? లేవ్వా?" అన్నాడు సమస్యాపరిష్కారానికి ఏదో మార్గం కనిపెట్టినట్లు : "లేవనని నీ కెన్నిసార్లు చెప్పాలోయ్! ... కావాలంటే ఒకదెబ్బ చూసుకో" అని క్రోధావేశమూర్తియై పిడికిలిబిగించి, చెయ్యి పైకెత్తి గోడపై ఆన్చాడు.

రెండవవ్యక్తి పోల్చిచూస్తే పొట్టిమనిషి. అతను చెయ్యి పైకెత్తగానే గుండెలాగినంత పనయింది. శరీరం కంపరమెత్తింది, అయినా ధైర్యంచేసి "ఏమిటోయ్? కాస్త జరగవయ్యా! అంటే పెద్ద వస్తాదులాగ మాటాడతావ్...ఎంతమందిని కొడతావు నువ్వు? ... అసలు నేనెవర్నో తెలుసా...జాగ్రత్త ... " అంటూ తన గళ్ళలుంగి సగానికి మడచి నడుంపై చుట్టుకున్నాడు. తరువాత చేతులు పైకి తీస్తున్నాడు,

ఇంతలో ఓ టాక్సీ ఆ సత్రంముందుగా దూసుకుపోయింది. అప్పుడా కారు దీపపుకాంతులు ఒక్కక్షణం వాళ్ళమీద ప్రసరించి, ఆ దిమ్మెలనన్నిటినీ వరుసగా దాటిపొయ్యాయి. ఆ కాంతిలో, రౌద్ర మూర్తియై, విలయతాండవానికి సిద్ధమై పెదిమలు కరచిపట్టుకున్న మొదటివ్యక్తి ముఖాన్ని రెండవవ్యక్తి సుస్పష్టంగా చూశాడు. నరాలు వెల్లుబికి, శరీరకష్టం స్ఫురింపచేసే అతని దృఢకాయం రెండవ వ్యక్తిలో గత స్మృతులను తట్టిలేపింది. కాని ఇప్పుడా ఆలోచనకు తావులేదు, కాని అ స్మృతితో భయం ఉద్ధృతమైంది.

ఇద్దరూ ఆ భంగిమలో నిల్చుని, ముష్టియుద్ధానికి సన్నద్ధులౌతూంటే, తక్కినవాళ్ళంతా నిష్పాక్షికంగా ఐక్యరాజ్యసమితి పర్యవేక్షక బృందంలా పరిశీలిస్తున్నారు. ఆ పరిస్థితులలో ఒక అంధుడు కలుగజేసికొని "ఏమయ్యా? ఈనోటు మీ ఇద్దరిలో వోరిదీకాదు...రవ్వంత కునుకు తీసి పొద్దున్నే పొయ్యేవాళ్ళ కెందుకీ కొట్లాట...అరుసుకోవటం" అని తీర్పుచెప్పాడు. ఆ తీర్పులో జాలి, శాంతిప్రియత్వంకన్న "పోలీసుల భయం" ఎక్కువగా ప్రతిధ్వనించింది.

ఇంతలో మరోకారు అ రోడ్డున వెళ్ళటంవల్ల, ఆ సత్రంలో మసిబొగ్గుతో గీయబడిన, పెద్దపులి, పోలీసు, కోడిపుంజు. కత్తిసాము చేస్తున్న వీరులు-మొదలైన చిత్రాలు కన్పించాయి. పోలీసుబొమ్మ చూచి అందరికీ భయంవేసింది. వచ్చాడంటే అందర్నీ వెళ్ళకొడ్తాడని స్ఫురించగనే ఎవరి తావులకు వారు వెళ్ళిపోయారు.

ఆ పెద్దపులి బొమ్మ జూచి కలవరపడ్డాడా రెండో వ్యక్తి. ప్రేక్షక

బృందం రాజీనామా యివ్వటంతో పోరాటంలో పాల్గొంటూన్న అభ్యర్థులు వెంటనే, కాలిపోయిన గడ్డివాముల్లా క్రిందకొరిగి దూరబారంగా చతికిలబడ్డారు.

*   *   *   *

ఆ గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి నిద్రబట్టలేదు. గతానికి సంబంధించిన ఎన్నో దృశ్యాలు మురికికుప్పపై ముసురుతున్న దోమల్లాగా కళ్ళముందు మెదలసాగాయి. ఏడు సంవత్సరాలక్రితం, తను ఒక బాలిక మెడలో గొలుసు అపహరించిన నేరానికి కారాగారశిక్ష విధించారు. అప్పుడు తన గదికి ఎదురుగానున్న గదిలో "వీరాస్వామి" అనే ఖైదీ వుంటూండేవాడు. హత్యానేరం ఆరోపింపబడి ఎలానో మరణశిక్ష తప్పి ఇరవై సంవత్సరాలు కారాగారవాసం అనుభవిస్తున్నాడు.

ఆ ఖైదీ ఆజానుబాహుడు, ముగ్గురు మనుషుల పెట్టున పనిచేసి, వార్డెనువోసే ఆ రాగిగంజి, కుడితిలా పీల్చిపారేసి పడుకొని ఎనుబోతులా గుఱ్ఱుపెట్టేవాడు. తోటి ఖైదీలందరికి అతనంటే భయం, అభిమానం. అస్తమానం అంధకారబంధురమైవున్న ఆ గుహలో పడివుండేవాడు. సాయంత్రం, ఒక అర్ధగంటసేపు, ఖైదీలను శృంఖలాబద్ధుల్నిచేసి వాయుసేవనంకోసం బయటికి తోలేవారు. ఆ సమయంలో, ఖైదీలందరూ. వినోదంగా కబుర్లు చెప్పుకొని సంతోషించేవారు. అప్పుడుకూడ అతను మౌనవ్రతం చాలించేవాడుకాదు. ఎప్పుడు విడిచిపెడ్తారనే తహతహ, నిముక్తుడయ్యాక ఏమి చెయ్యాలనే భావాలూ ఉద్భవించేవికావు. నిరాశ, వ్యాకులత ప్రస్ఫుటమౌతూండేవి. నున్నగా గొరిగించబడిన బోడితల, చాలీచాలని ఆ గళ్ళ చొక్కాతో వికారంగా వుండేవాడు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే, అతను చేసిల అపరాధానికి శిక్ష అనుభవిస్తూన్నట్లు పశ్చాత్తాపపడుతున్నట్లు కన్పించేవాడుకాదు. వెలుతురుకానీ. గాలికాని ప్రవేశింప శక్యంకాని ఆ కారాగారానికి రారాజులా గంభీరంగా వుండేవాడు.

ఒకరోజు ఖైదీలందరూ, శృంఖలాలు గలగలమని రొదచేసికొంటూ గుట్టలు గుట్టలుగా చేరి చెవులు కొరుక్కుంటున్నారు. ఆశ్చ

ర్యాన్ని ప్రకటిస్తూ చెప్పుకొని, ముఖాలు కందగడ్డలా పెట్టుకుంటున్నారు. కొందరు నానాబూతులు తిడుతున్నారు. ఆ మాటలు వీరాస్వామిలో కొంత చైతన్యం కలుగజేసినాయి, అతని మౌనముద్ర విచలితమైంది.

"ఆడవాళ్ళ వార్డులో ఒక గర్భిణీ స్త్రీని జెయిలరు బలంకొద్దీ తన్నాట్ట. ఆ అక్రమచర్యవలన, పిండం దూసుకుపోయి, ఆమె మరణించింది" ఇది అసలు జరిగిన సంగతి. ఆ దుర్ఘటనను గూర్చిన విశేషాలు మరీ మరీ తర్కించుకొనేలోగా, ఖైదీలు లోపలికెళ్ళవలసిన అవశ్యకతను సూచిస్తూ వార్డులో గంట వినిపించింది. వెంటనే వార్డెను వెళ్ళటానికి హుకుం జారీచేశాడు. సంకెళ్ళు గలగలలాడించుకొంటూ, స్వపాద విన్యాసంతో ఆబాట ధూళిధూసరితం చేసికొంటూ. ఎవడి 'ముంత' (గంజి త్రాగే బొచ్చ) వాడు తీసుకొని, చీకటి గదుల్లో జొరబడ్డారు.

పై దుర్ఘటనను పురస్కరించుకొని రెండవరోజు వార్డులో చిన్న గల్లంతు జరిగింది. జైలరు వార్డెనులను వెంటనిడుకొని పర్యవేక్షిస్తున్నాడు. ప్రతి గదిలోకీ తొంగిచూచి తాళపుకప్ప లాగి చూస్తున్నాడు. వీరాస్వామి గదిలోకి చూసి "వీడివిషయం జాగ్రత్త...పొగరుపోతు ... దయదలచకూడదు" అన్నాడు. అప్పుడతని పెదవిపైనున్న కోరమీసం, మరింత సొగసుగా నాట్యంచేసింది. "దయనుగూర్చి నువ్వయినా వాళ్ళకు చెప్పరా" అన్నాడు. కోపం, అసహ్యం, బాధసమ్మిళితమైన గొంతుతో... వీరాస్వామి.

ఆ మాటలతో జెయిలరు ముహం నల్లబడిపోయింది. "ఏమిట్రా, రాస్కెల్? దయనుగూర్చి చెప్పాలట్రా నీకు" అంటూ లోపల ప్రవేశించి బెత్తంతో ఒక దెబ్బ కొట్టాడు. మళ్ళీ రెండోదెబ్బ కొట్టటానికి చెయ్యి పైకెత్తాడు. కొట్టబొయ్యేసరికి, వీరాస్వామి అతని చెయ్యి లంకించుకొని క్రిందకు వంగతీశాడు. వంగతీసి. పందిమెడలా ఉబ్బిపోయిన అతని మెడపట్టుకొని రెండుమూడు నిముషాలసేపు కిక్కురుమనకుండా బలంగా ఒత్తిపట్టి...అటూ ఇటూ రెండు ఊపులు ఊగించి గది బయటికి

త్రోశాడు. చేతులు రెండూ అడ్డంగా గొలుసుతో పరివేష్టితమైవున్నాయి కాని లేకపోతే ఈపాటికా మెడ ఇంకింతలావున వాచిపొయ్యేది,

ఆ దృశ్యాన్ని తిలకిస్తూ వార్డెనులు ఇద్దరూ స్తంభించిపొయ్యారు. జెయిలరుకంటే ముందు వాళ్ళిద్దరూ మూర్ఛపోయినట్లు కన్పించారు. జెయిలరు గదిబయట పడినవెంటనే వాళ్ళు ఈ ప్రపంచంలో పడ్డారు. వెంటనే ఆఫీసరుగార్ని ఆదరా బాదరా లేవనెత్తారు. జెయిలరులేచి మెడ సర్దుకుంటూ "కాల్చిచంపేస్తా రేపు...పొగరుబోతు వెధవా—అసలు నీకు మరణశిక్ష విధించాల్సింది." అంటూ గది ఇవతల నిల్చుని వీరాస్వామి ముఖాన పెళ్ళు పెళ్ళున రెండు దెబ్బలు చరిచాడు.

దీనిని ఎదురుగదులలో వున్నవారు స్పష్టంగా చూశారు. చూడలేక పోయిన ఖైదీలు ధ్వనులనుబట్టి పరిస్థితి ఊహించుకున్నారు. వెంటనే హర్షధ్వానాలు ప్రకటిస్తూ 'హే' అని నవ్వారు. ఆ నవ్వు భరించలేక జెయిలరు "షటప్" అన్నాడు రొప్పుకుంటూ. సీమపందిలాంటి కళ్ళతో జైలు గదుల వాకిళ్ళన్నిటివేపూ ఒక చూపు విసిరాడు. క్షణంలో ఆ నవ్వు అంతర్ధానమైంది. జెయిలరు వెళ్ళిపొయ్యాక నలుమూలలనుండి, "భలే పని చేశావురా?" అంటూ అభినందనాలు వచ్చాయి.

రెండవరోజు, హత్యా ప్రయత్నమని జెయిలరు చేసిన అభియోగం ఫలితంగా వీరాస్వామికి ఐదేళ్ళు కారాగారవాసం పొడిగించబడింది. దానితోపాటుగా ముప్పయి కొరడాదెబ్బలు స్వీకరించాడు.

ఈ సంఘటన ఇప్పుడా గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి స్మృతిపథంలో నిన్న జరిగినట్లు కన్పించింది. ఇప్పు డదేగొంతు, పౌరుషం, కదలికలు. స్వరూపం, తనతో కుస్తీ కుపక్రమించిన వ్యక్తిలో ప్రకాశిస్తున్నాయి, అయినా పల్కరించుకొందామనుకొని "వీరాస్వామి?" అన్నాడు. సమాధానం లేదు. నిద్రపోతున్నాడేమో. ఎందుకులే. లేపడ మనుకొని వూరుకొన్నాడు.

కాని ఆ మొదటివ్యక్తి అటునుంచి ఇటుపొర్లి, పచ్చిబూతులు రెండు తిడుతూ "నన్నాడనే వుండనియ్యకూడదూ ... వాళ్ళ సొమ్మేం పోయింది"...అంటూ మళ్ళీ రెండు బూతులు తిట్టాడు.

"నీ పేరు వీరాస్వామికదూ?" పల్కరించాడు గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి.

కళ్ళు నలుపుకుంటూ. పెద్దగా ఆవులించి "కాదు ... నాపేరు నంబరు 29 అన్నాడు క్లుప్తంగా. కాని వీరాస్వామికి ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలక్రితం ఎప్పుడో, పోయిన జన్మలో, ఆ పేరు విన్నట్టు ఒక అనుభూతి కల్గింది. ఆ మాట ఉచ్చరించిన ముఖంకేసి నోరు తెరచు కొని పరిశీలనగా చూశాడు, కాని అంతలోనే ఏదో పనిలో నిమగ్నుడై పొయ్యాడు.

"వీరాస్వామి..." మళ్ళీ పిలిచాడు గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి.

ఈ పేరుతో తనను ఇదివరకెప్పుడో, ఈ తరానికి ముందు మను ష్యులు పిలిచినట్టు జ్ఞాపకం వచ్చింది. శిథిలమైన గోడసందులోనుండి ప్రసరిస్తూన్న కాంతికిరణంలా, తనపేరుకు సంబంధించిన స్మృతి మేల్కాంచింది. ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలనుండి ఇప్పుడెవ్వరూ ఆ పేరుతో పిలవటంలేదు, జైలులో వుండగా 'నంబరు ఇరవై తొమ్మి'దని పిలిచేవాళ్ళు. కాసేపు తటపటాయించి అతని పేరేదో ధ్రువపరచుకోలేక, వినవస్తూన్న కంఠస్వరంకేసి నిర్లక్ష్యంగా చూడసాగాడు.

గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి ఏమీ పాలుపోలేదు. మతిభ్రమణాని కిది ప్రథమస్థాయి కాబోలు ననుకున్నాడు. కాని ఒక అర్ధగంటక్రితం అతని ప్రవర్తన సాధారణ మనిషిలానే వుంది. ఇదొక వేషమనుకున్నాడు. అయితే తను ఖైదీగా వున్నప్పుడు, అతని నిజాయితీ, న్యాయబుద్ధి, సహృదాయత స్ఫురణ కొచ్చాయి, వేషమెయ్యవలసిన అగత్యం ఏమి కల్గిందిప్పుడు. మనిషి చీకాకుగా వున్నాడేమోననుకొని ఒకబీడి ముట్టించి అతని కిచ్చాడు. తనుకూడ ఒకబీడి ముట్టించి గుప్పున ఒక గుక్కలాగి మళ్ళీ ప్రారంభించాడు.

"పోనీ నీ ఇల్లెక్కడ?"

ఈసారి వెంటనే సమాధానమొచ్చింది. "జిల్లాకోర్టు ఎనక"-ఒక దమ్ములాగి నిర్లక్ష్యంగా సమాధానమిచ్చాడు. అతను పొగ బీల్చినప్పుడు బీడి చివరనున్న నిప్పుకణాలు ప్రబలంగా వెలిగి ఆరిపోయినాయి. ఎఱ్ఱని వెలుగులో దుమ్ముకొట్టుకున్న ముక్కు కనురెప్పలు, బోడితలపై వికృతంగా పొడుచుకువస్తూన్న వెంట్రుకలు స్పష్టంగా చూశాడు గళ్ళ లుంగీ వ్యక్తి.

"పేరు, నంబరు 26. నివాసం జిల్లాకోర్టు వెనుకనున్న ఖైదీల భవనం.—వేరే చెప్పనవసరంలేదు. ఇతను వీరాస్వామే" అని నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఐదుసంవత్సరాలక్రితం తను బంధితుడుగానున్న ఆ కారాగారం ఎదుటి గదిలో వీరాస్వామి - ఉప్పిరికి రాలిపోతూన్న సున్నపుగోడలు— మదపుకంపుకొట్టే అ చీకటి గదులు, ఒక్కసారి కళ్ళముందు గిర్రున తిరిగాయి. ఆ చీకటిలో ఇరవైఐదు సంవత్సరాలుగా, క్రుగ్గిపోయి పాలిపోయి తిరిగి ఈ ప్రపంచంలో పడిన వీరాస్వామిని చూచి జాలిపడ్డాడు. అతని నికృష్టపు బ్రతుకు తలంచుకొని, రెండు అశ్రువులు విడిచాడు దయాపూర్వకమైన గౌరవం ప్రేమ కలిగాయి,

"అన్నం తిన్నావా వీరాస్వామీ?" బీడి నేలరాచి అవతల పారేసి అడిగాడు. వీరాస్వామి ఒక్కసారి ఇటు తిరిగిచూసి మళ్ళీ ఏదో పనిలో నిమగ్నుడయ్యాడు, వివాదం పూర్తయినప్పటినుండి ఆ కార్యభారం నిర్వహిస్తున్నాడు. ఇప్పటికీ పూర్తికాలేదు. ఆ చీకటిలో అతనేమి చేస్తున్నాడో గళ్ళలుంగీ వ్యక్తికి అర్థంకాలేదు. అగ్గిపుల్ల గీచిచూచి నిర్ఘాంతపొయ్యాడు. మళ్ళీ రెండోపుల్ల గీచాడు.

పదిగజాల పొడవున్న చింకిగుడ్డ పీలికలను వరసగ్గా ముడిపైముడి వేస్తున్నాడు. ఇప్పటికి దాదాపు కొన్నివందల ముళ్ళు వేశాడు. ఇంకా ముడివెయ్యవలసిన మురికిగుడ్డ కొంతవుంది. ఇప్పుడిక పల్కరించినా

పలుకడనుకున్నాడు. మాట్లాడాలనుకుంటే మురికిగుడ్డ పూర్తయ్యేంత వరకూ వేచి వుండాల్సిందే. ఇక లాభం లేదనుకొని గళ్ళలుంగీ వ్యక్తి బయటికివెళ్ళి ఒక కాఫీహోటల్‌నుండి అన్నం. సాంబారు తప్పేలాతో తీసికొని, తిరిగివచ్చాడు. వస్తూవస్తూ కాగడాలా వెలిగే ఒక కిరసనాయిలు బుడ్డి తీసుకొచ్చాడు.

అతను ఆ సత్రం పంచపాళీ మెట్లెక్కగనే వీరాస్వామి కళ్ళు మూసుకొన్నాడు. దానికి అసలు కారణం వీరాస్వామి వెలుగు చూడలేక పోవటమే. సూర్యుణ్ణి చూసి ఇప్పటి కతను, రెండు దశాబ్దులు గడిచి మూడో దశాబ్ది జరుగుతోంది. అప్పనుంచి చీకటికొట్టులో మగ్గిపొయ్యాడు, చీకటిలోనే సగంజీవితం వెళ్ళబుచ్చాడు. మళ్ళీ వెలుగు చూస్తానని ఆశించలేదతను.

మూడువారాలక్రితం కారాగారంనుంచి అయిష్టంగా విముక్తు డయ్యాడు. చీకటిని ప్రేమించే తనను బలవంతంగా వెలుగులోకి త్రోశారు. వెలుగుచూస్తే ఆతని కళ్ళు కుంచించుకుపోయి చిరాకుపడి కోపగించుకుంటాడు. జైలునుండి 'నంబరు 29'గా కాక వీరాస్వామిగా బయటికొచ్చినప్పటినుండి, పగలు వంతెనలక్రింద, పాటుపడినకొంపల, పందికొక్కు గోతుల్లో గడిపేవాడు. రాత్రిళ్ళు చీకటి సందుల్లోకి వెళ్ళి అడుక్కుతినేవాడు. అదీ ఒక్కొక్కరోజు వెళ్ళేవాడుకాదు. చింకిగుడ్డ పీలిక ముళ్ళువెయ్యటం మొదలుపెట్టాడంటే అతని కే విషయమూ స్ఫురించదు.

ఇప్పుడా కిరసనాయిలుబుడ్డి వెలుగువలన రెండు నిముషాలసేపు కళ్ళు మూసికొని, తరువాత కొద్దిగా తెరచి చీకరిస్తూ, చూస్తూ, "తీసి పారెయ్యి అది" అన్నాడు. గళ్ళలుంగీ మనిషి వెంటనే దీపం ఆర్పకుండ ఆ దిమ్మెచాటున పెట్టాడు కొద్దిగా వెలుగు ప్రసరించేలా. ఈ దీపం వీరాస్వామి ఏకాగ్రతకు భంగం కల్గించింది, తపేలా ముందు పెట్టగానే 'గడ గడ' ఖాళీచేసిపారేశాడు వీరాస్వామి.

"నేను గ్యాపకం ఉన్నానా? నేను సింహాద్రిని... యాభై రెండో గదిలో వుండేవాణ్ని" అన్నాడా గళ్ళలుంగీ.

ఈ మాటలు పూర్తిగా వినిపించుకున్నాడు గాని అన్ని మాటలూ పూర్తిగా అర్థంకాలేదు. అర్థంచేసుకుంటానికి ఉత్సుకతనుకూడ ప్రదర్శించలేదు. ఓ చిరునవ్వు విసిరాడు. సింహాద్రి తరువాత ఆ గదిలో ఇద్దరు ముగ్గురు మారిపొయ్యారు. వాళ్ళందర్నీ గుర్తుంచుకొనవలసిన అవసరమేముంది అతనికి. "సింహాద్రివా? అన్నాడు" నిర్లక్ష్యంగా.

జైలు మిత్రుడు తనను గుర్తించకలిగినందుకు సింహాద్రికి ఒక పర్సు కొట్టేసినంత సంతోషం కలిగింది. దానితో పరవశం చెంది పొయ్యాడు. యజమానిని చూసి కుక్క తోకాడించినట్లు సింహాద్రి ఈ అనందోద్రేకంలో ఊహా సౌధాలు కట్టటం మొదలుపెట్టాడు. రేపటినుండి తన కార్యకలాపాలలో వీరాస్వామి కుడిభుజంగా ఉంటాడు. డబ్బు అపహరించి పారిపోతూంటే, ఎవరైనా పట్టుకుంటే. వీరాస్వామి నల్గురిని తన్నగలడు. ఓహ్...రెండుచేతులా డబ్బు సంపాదించవచ్చునని చిరునవ్వు లాస్యంచేసే ముహంతో మిత్రునికేసి తిరిగాడు. కెవ్వున కేకవేద్దామనుకున్నాడు.

వీరాస్వామి, మురికిగుడ్డ పీలికలతో వేసిన ముళ్ళన్నీ విప్పుతున్నాడు, ఒక్కొక్కటే. ఇప్పుడిహ పల్కరించటానికి వీల్లేదు.

జైలులో ఉండగా అస్తమానం గోడకేసి చూస్తూ కూర్చోలేక ఈ పనికి తలపడ్డాడు. అత్యంత కార్యదీక్షతో, ఉత్సాహంతో ఓపికతో ముళ్ళు వేసి విప్పుతూంటే, అదొకలోకంలో సంచరించేవాడు, వాస్తవిక ప్రపంచాన్ని విస్మరించి, గతజీవితపు స్మృతులు, జైలుఅధికారులు అధికారగర్వంతో చేసే అఘాయిత్యాలు ఏవీ దగ్గరకు చేరేవికావు. ఆ పని కల్పించుకొనకపోతే ఈనాటికి పిచ్చి ఆసుపత్రిలో వుంచేవారేమో. అయినా ఇప్పుడీతను సాధారణవ్యక్తి అని ఏ "సైకాలజిస్టు" నిరూపించలేదు.

సింహాద్రి ఆశలు వమ్మయిపోయాయి. ఇక వీరాస్వామితో వ్యవహారం చంకలో పిల్లి బాపతుగా మారుతుందని భావించాడు, అయితే వీరాస్వామిని భవిష్యత్తు ఏమిటి? ఎవరు పోషిస్తారు? అని ప్రశ్నించుకోసాగాడు.

ఆ జేబు ఆ జేబుసర్ది వీరాస్వామిని తను పోషించగలడు. కాని ఆశ్రయం ఎక్కడ? ఈ సత్రంలోమాత్రం కుదరదు. గాలికి వెలుతురుకు అలవాటుపడేవరకూ ఒక చీకటికొట్టుచూడాలి. అది ఎలా సాధ్యమౌతుంది. ప్రపంచమే తన ఇల్లుగా భావించిన విశ్వమానవ శ్రేయోభిలాషి సింహాద్రికి స్వంత ఇల్లు అవసరం లేనప్పుడు వీరాస్వామికి చీకటికొట్టు చూడటం. దుర్లభం. అంతలో మరొక సందేహం కల్గింది. వీరాస్వామిని తను ఎన్నాళ్ళు పోషించగలడు? ఆప్తబంధువులూ, మిత్రులైన "కాకి" వస్త్రధారులు తనను మర్యాదగా తీసికెళ్ళి స్వగృహంలో దిగబెట్టేవరకు.

సత్యం చెప్పాలంటే. వీరాస్వామికీ, (అతని పరివారానికి) పుట్టిల్లు ఆ జిల్లాకోర్టు వెనుక వుంది. జీవితంలో ఎక్కువభాగం అక్కడే హాయిగా కాలంగడుపుతారు. విద్యార్థులు శెలవులకు ఇళ్ళకు వెళ్ళినట్టు అప్పుడప్పుడు బయట విహరిస్తూంటారు. ఇప్పుడు సింహాద్రిని పీడిస్తున్నది ఒకటే బాధ. పుణ్యంపండిపోయి తనా పుట్టింటికి చేరితే, వీరాస్వామి తనను ఎలా కలుసుకోగలడు. అతనుకూడ దొంగతనం చేస్తే, మాట్లాడకుండ, జన్మభూమిలో దిగబెడతారు. అయితే వీరాస్వామికి, ఈ పరిస్థితులలో ఆలోచనలే తట్టవు అని సంబాళించుకున్నాడు,

వీరాస్వామిలో అన్ని మానవ ప్రవృత్తులు చచ్చిపోయినాయి. ఇంకా అప్పుడప్పుడు పొగరాచుకొంటున్నట్టు బయటికొస్తుంది పాశవ ప్రవృత్తి. "ఎప్పుడైనా కోపంవస్తే ఎవర్నయినా చంపుతాడు, దానితో ఆఖరు, ఉరిశిక్షపడుతుంది" అనుకున్నాడు,

ఆలోచస్తూ సింహాద్రి ప్రక్కకు తిరిగాడు. దీపపుకాంతిలో తన నీడ ఆ గోడపై బడుతోంది. ఆ నీడకంఠం వెకిలిగా పల్కరించింది సింహాద్రిని.

"అయితే ఇప్పుడు వీరాస్వామి జీవించి వున్నాడా ?" అని ప్రశ్నించింది.

"బ్రతికేవున్నా డనుకొంటాను" అన్నాడు సింహాద్రి.

"పొరబడుతున్నావ్ ! వీరాస్వామి మరణించి నంబరు 29 గా రెండో జన్మ ఎత్తాడు. నంబరు ఇరవై తొమ్మిదనే పేరుతో ఇరవై అయిదు సంవత్సరాలు ఆ జిల్లాకోర్టు వెనుకగృహంలో జీవించాడు. ఇద్దరుబంట్రోతులు రారాజు సింహద్వారంవద్ద పహరాకాసినట్టు గస్తి తిరుగుతూండేవారు. ఇప్పుడు చట్టప్రకారం బజార్లో వదలేశారు. పాతికేళ్ళు గానుగ లాగించి గొడ్డుచాకిరీ చేయించారు. దృఢమయిన ఆతని శరీరం, ఇనుప దూలా లెత్తి ఆ భవన నిర్మాణంలో సడలిపోయింది. వార్ధక్యం గోచరిస్తూ ఇంకా మానవుడని అనబడుతున్న ఆ జీవి, నడిబజారులో దిక్కులేని చావు పొందవలసిన అవసరమేమీ లేదు" అంది.

"అయితే ఇప్పు డతనిని ఎవరు పోషిస్తారు !" సింహాద్రి సందేహం.

"పాతిక సంవత్సరాలు చాకిరీ ఎవ్వరు చేయించుకున్నారో, వాళ్ళదే ఆ పోషించవల్సిన బాధ్యత. అంతేకానీ నీ కెందుకీ బాధ? నివ్వేమన్నా అతనికి రుణపడ్డావా ?" తిరిగి ప్రశ్నించిందా కంఠం.

"బాగానేవుంది కానీ... ..." అని ఏదో గొణగబోయ్యాడు సింహాద్రి. "కానీలేదూ గీనీ కాదు. అక్కడికే పప్పించెయ్యి. అసలా భవనం మీదేగా !" అని ఆ కంఠం అదృశ్యమైపోయింది. ఇటు దీపం ఆరిపోయింది.

"రేపు తెల్లవారేప్పటికి, అక్కడకు పంపించకపోతే నా పేరు సింహాద్రికాద"ని బిగ్గరగా అరచాడు. ఆ అరుపుతో గుడ్డపీలిక ముళ్ళు వేస్తున్న వీరాస్వామి ఇటు తిరిగిచూశాడు. సింహాద్రి గోడవేపుకు తిరిగి మాట్లాడుకోవటం చూసి మళ్ళీ తనపనిలో తను నిమగ్నుడయ్యాడు!

వెంటనే అరుగు దూకి సింహాద్రి రోడ్డుపెబడ్డాడు, అర్ధరాత్రివేళ అరుగు దూకటం చూసి గస్తీతిరుగుతూన్న పోలీసులు వడివడిగా పరుగెత్తుకొచ్చాడు,

"సత్రంలో ఏముందని దొంగలుపడ్డారనుకున్నా" అని సింహాద్రి పకపకానవ్వి "దొంగలభయం ఈ సత్రంలో ఎవ్వడికీలేదు. వాళ్ళకున్న భయమల్లా మీ పోలీసోళ్ళను చూశే." అంటూ లుంగీ క్రిందకు దించాడు.

"ఓరీ నువ్వట్రా సింహాద్రీ ... దొంగ అనుకున్నారా" అన్నాడు పోలీసు సింహాద్రిని సజ్జనుడుగా వ్యవహరించి.

"నీవు దొంగల్ని పట్టాలంటే ... అదిగో ఆ మేడలకల్లిపో ... ఆ మేడల్లో నిద్రించేవారికి మీరు అవసరం" అన్నాడు.

"సరేకానీ ఈ నెల మామూలేదిరా ?" పోలీసు హెచ్చరించాడు.

"మొన్న, కోడిపుంజు, ఎన్నపూస పంపాకదండీ"

"అయితే దానికీ దీనికీ చెల్లట్రా ... గాడిదా ... రేపు ఇవ్వకపోతే బొక్కలో తోస్తా" అధికార దర్పంతో హెచ్చరించాడు.

"తమాషా కన్నాలెండి ... రేపు తప్పక చూస్తాగా ... ఇప్పుడదే పనిమీద పోతున్నా" అని ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకుంటూ ముందుకు నడిచాడు.

పోయి, "గుంటగ్రౌండ్స్" ప్రక్కనున్న ఒక చిన్న టీస్టాల్ వద్ద ఆగాడు. ఆ హోటల్ముందు పందిరిలో వ్రేలాడదీసిన గ్యాసులైట్లు వెలుతురులో నిల్చున్నది మధ్యవయస్కురాలులా కనుపిస్తున్న ఒక యువతి. నలిగిపోయిన చౌకబారు సిల్కుచీర ధరించింది. జడలో వాడిపోయిన మల్లెపూ లున్నాయి. సింహాద్రిని చూసి బలవంతంగా చిరునవ్వు నవ్వింది. సింహాద్రి పాకలోకి దూసుకుపోతూ "రావేటి తాగుదాంరా... ఏం ? ... ఈరోజు బేరం గిట్టుబాటుగా లేదా ? సరిగా లేవే," అన్నాడు.

"ఓరి సచ్చినోడా నోరుమూసుకోరా" అనుకుంటూ లోపలి కొచ్చింది. ఇద్దరూ కలిసి టీ త్రాగి మళ్ళీ సత్రంవద్దకెళ్ళి వీరాస్వామిని తీసుకొని గుంటగ్రౌండ్స్ ప్రక్కగా వెళ్తున్న రోడ్డుపైనడచి రెండు వంతెనల క్రిందగా పొయ్యారు.

* * *

వీరాస్వామి పుట్టుకతోనే తండ్రిని కోల్పోయిన దురదృష్టవంతుడు. ఊళ్ళోవాళ్ళంతా జన్మతః దరిద్రుడని పిలిచేవాళ్ళు. కొందరు "పాపిష్టి ముఖం" అని ముద్దుగా పిలిచేవాళ్ళు, కొందరు "వీరామ్" అని పిలిచేవాళ్ళు వాళ్ళ తొత్తులాగ.

వీరాస్వామికి గతించిన తండ్రి మిగిల్చిపోయింది, రెండెకరాల గరువు, వంశపారంపర్యంగా వస్తూన్న కొలిమితిత్తి, సమ్మెటలు, ఓచిన్న ఇల్లు. తండ్రిమీద గౌరవంకొద్దీ అతని మిత్రుడొకడు వీరాస్వామిని చేరదీసి కులవృత్తి నేర్పించాడు.

వీరాస్వామి కష్టజీవి. ప్రొద్దున్నే లేచి, కొలిమి ముట్టించి, తిత్తి కొట్టేవాడు, ఇనుపముక్కలను ఎఱ్ఱగా కాల్చి సమ్మెటతో సాగగొట్టేవాడు. సమ్మెటతో ఏకధాటిగా పోటువేస్తూంటే ఇనుపకమ్మునుండి ఎర్రటి నిప్పు కణాలు అతనిమీదుగా దూసుకుపొయ్యేవి. రాత్రింబవళ్ళు సమ్మెటతో అతడు జరిపే ఆ పోరాటంవలన అతని రెక్కలు పెడతిరిగిపొయ్యాయి. ఆ ఊళ్ళో బండిపట్టాలు మొదలుకొని. దేవుళ్ళ విగ్రహాలవరకు అతని సమ్మెటపోటు తినని వస్తువులేదు.

ఈ కష్టానికి. వీరాస్వామికి డబ్బురూపేణా పెద్దగా ముట్టేదికాదు. సగానికిపైగా ఊళ్ళో సంవత్సరానికి ఇన్ని బస్తాల సజ్జలు, ఇన్నిబస్తాల జొన్నలని కంట్రాక్టుపద్ధతి ఉండేది. పని ముగిసిన తరువాత 'ఇవ్వాళ రేప'ని పంగానామాలు పెట్టేవాళ్ళపట్ల అతను ఉదాసీనంగా ప్రవర్తించేవాడు. మొత్తానికి ఊళ్ళో వీరాస్వామి అమాయకుడు, నెమ్మదికలవాడనిపించుకున్నాడు.

ఆ ఊళ్ళోకల్లా మోతుబరీ రైతు నారాయణరావు. వీరాస్వామి రెండెకరాల గరువు ఆయనే సాగుచేసి ధాన్యం ఇంటికి తోలేవాడు. ప్రతి చిన్న విషయానికి వీరాస్వామికి కబురుపెట్టేవాడు. ఇదివరకు ఇల్లు సరిగా గడవని రోజుల్లో పది పరక సర్దుకునేవాడు. అందువలన నారాయణరావంటే అకుంఠితమైన గురి ఏర్పడింది. ఆ విశ్వాసం కొద్దీ వీరాస్వామి, కొలిమిమీద మిగిలేడబ్బు నారాయణరావుదగ్గర దాస్తుండేవాడు.

మాటల్లో డబ్బు ప్రస్తావనవచ్చి ఒకరోజు, వీరాస్వామి తల్లి ప్రశ్నించింది. "ఏంరా? ఆయనదగ్గర సొమ్మెంతయిందిరా?" అని.

"నేను లెక్కెట్టుకోటంలేదే—అమ్మా...నా పెళ్ళికి మనడబ్బు కాక రెండుమూడు వందలు అదనంగా ముట్టచెపుతానన్నాడే...అని ఒక్క క్షణం ఆగి...ఆయన సాలా గొప్పమనిషే..." అన్నాడు.

"అంతేలే ఆయన దయ, మన ప్రాప్తం" అన్నది ముసలమ్మ.

ఆ రెండో సంవత్సరం పెద్దలు వీరాస్వామికి వివాహమహోత్సవం నిర్ణయించారు. పెళ్ళికి దాచుకున్న డబ్బు తాలూకు వీరాస్వామికి పధ్నాల్గు వందల రూపాయిలు (1400) నారాయణరావు ముట్టచెప్పాడు. ఎనిమిది సంవత్సరాలనుండి, యేటా మూడువందల చొప్పున దాచిన డబ్బంతా ఇదేనా అని అతనిముఖం వివర్ణతచెందింది. మనస్సు చివుక్కుమన్నది. అంతలోనే అంతరాత్మ ప్రబోధించింది 'నారాయణరావ్ అలాంటి వ్యక్తి కాదు. అతని ఉదారస్వభావం శంకించడం ఎంతపొరపాటు' అని వివాహం తన తాహతుకు బాగానే జరిగిందని సంతృప్తిచెందాడు వీరాస్వామి. పెళ్ళికి నారాయణరావు వధూవరులకు బట్టలుపెట్టి వెండిసామాను చదివించాడు. దానికి వీరాస్వామి ఆనందోద్రిక్తుడై లోలోన నారాయణరావు తన మనోనేత్రమ్ముందు పూజించాడు. అంతటి విశాల హృదయాన్ని శంకించటం పాపమని బాధపడ్డాడు.

వివాహానంతరం, వీరాస్వామి ఖర్చులోపడ్డాడు. చుట్టాలతాకిడి ఎక్కువైంది. అత్తగారింటికి స్వగ్రామానికి తిరగటంతో పని మూలపడి ఆర్థికంగా దెబ్బతిన్నాడు. ఆ పరిస్థితులలో నారాయణరావుగారివద్ద రెండు

వందలు చేబదులు తీసికొని, పని ప్రారంభించి, రెండునెలలు గిర్రున తిరిగేసరికి చెలు కట్టివేశాడు.

ఇంత మరో విఘాతం కలిగింది. అతని జీవితంలో దుర్దశ ప్రారంభమైంది. పెళ్ళయి రెండు సంవత్సరాలైన గడవకముందే, వీరాస్వామికి జీవిత సమస్యలు అనేకం ఎదురొచ్చాయి. నారాయణరావు పొలం చెయ్యటంలేదు. తీరుబడిలేక ఒప్పుకున్నరోజుకి పనిముట్లు యివ్వలేకపోతున్నాడు. చేతిలో చిల్లిగవ్వలేదు. పైన బంధువులు రాకపోకలు. ఏరోజుకా కారోజు కొలిమిమీద పొట్టగడవటమైంది. మానసికంగా వ్యధచెందాడు. వీటన్నిటిని మించిన మరో సంఘటన అతనిని క్రుంగదీయటం మొదలెట్టింది.

తల్లి మంచానపడింది. తెల్లగా పాలిపోయింది. కళ్ళు గుంటలు పడిపోయి తెల్లవార్లూ కన్నుమూయకుండ దగ్గుతోంది. రాత్రికి రెండుసార్లయినా, తల్లి ఉమ్మివేసిన పెంకు శుభ్రంచెయ్యవలసివచ్చింది. తల్లి ఆరోగ్యాన్ని గూర్చి తెలిసికొని పోదామనివచ్చిన మామగారు "అక్కడ మీ అత్తకూడ లేవటంలేదని" సాకుచెప్పి కూతుర్ని వెంటపెట్టుకొని వెళ్ళిపొయ్యాడు.

ఇప్పుడు తల్లికి అన్ని ఉపచారాలు తనొక్కడే చెయ్యవలసివచ్చింది. కొలిమిపని పూర్తిగా మూలబడింది. ఉదయంనుండి సాయంత్రం వరకూ నాటువైద్యుడు చెప్పినట్లు భస్మాలు నూరటం మందులు కలపటంతో క్షణం తీరికలేకుండపోయింది. పరిస్థితి మరీ కటువుగా ఉండి మందులకూవాటికి నారాయణరావుగారివద్ద మూడువందల తీసుకున్నాడు. అంత ఖర్చయినా రోగిమాత్రం తేరుకోలేదు, పైగా ఇప్పుడన్నీ మంచంలోనే.

ముసలమ్మ రోజు రోజుకూ క్షీణించిపోసాగింది. రక్తవిహీనమై ఎముకల గూడులా తయారైంది. ఒక్కొక్కరోజు ముసలమ్మ దగ్గి దగ్గి శోషవచ్చి పడిపొయ్యేది. ఆ దగ్గులో వీరాస్వామి రక్తపుజీర చూసి కంపితుడయ్యాడు. ఆ హృదయవిదారక దృశ్యంతో కళ్ళనీళ్ళు ఒత్తుకుని,

ఊడ్చిపారబోస్తూన్న వీరాస్వామిని వైద్యుడు చాటుకు పిలచి "ఇది అంటు రోగం, క్షయ, అరుకుబెరుకూ లేకుండ సేవచెయ్యటం అంతకు మంచిది కాదు" అన్నాడు.

వీరాస్వామి అప్రతిభుడై మాటాడుతున్న ఆ వ్యక్తికేసి నిశ్చలంగా చూసి, మరుక్షణంలో అతని కాళ్ళపై బడ్డాడు.

"బాబ్బాబు...మీ మేలెన్నటికీ మరువను. ఎన్నివందలైనా ఇచ్చుకుంటాను. రోగం నయంచెయ్యండి" అని బ్రతిమాలాడు.

"వీరయ్యా నేను చెయ్యాల్సిందంతా చేశాను. ఇప్పుడు మన శక్తికి దాటిపోయింది. ఇంకా నీకు ఆశవుంటే పట్నంనుండి ఇంగ్లీషు డాక్టరును పిలిపించు. లేకపోతే మనం రోగిని మంచంపై వేసుకొని పట్టణానికి పోవాలి" అన్నాడు.

మంచంపైనవేసుకొని తీసికెళ్ళి ధర్మాసుపత్రిలో చేర్చాలనుకున్నాడు. జోరున వర్షం కురుస్తున్నది. మోకాళ్ళలోతు బురద. మంచం పట్టటానికి రెండోమనిషైనా కావాలి. ఈ వానలో రోగిష్టి మంచం మొయ్యటాని కెవ రుపక్రమిస్తారు......ఆలోచనా భారంతో క్రుంగిపోతూ ఊళ్ళో కెళ్ళాడు.

"ఈ వర్షంలో రోగిని ఎలా తీసుకెళ్తావ్?...చినుకుపడితే మనిషి చేతికి చిక్కుతుందిరా?" అన్నాడు తోటి కులస్థుడు. ఈ ప్రయత్నం విఫలం కావటంతో వీరాస్వామి డాక్టరును తీసుకురావటానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

దగ్గటానికికూడ ఓపిక నశించి కళ్ళు మూతలుపడిపోయి యమ యాతన పడుతున్న తల్లికేసి ఓమారు చూసి విసవిస నారాయణరావు ఇంటికేసి నడిచాడు.

యాభై రూపాయి లిస్తూ నారాయణరావుగారు "ఈ తెల్లకాగితంపై సంతకంచేసిపోరా" అన్నాడు.

"ప్రోనోటా దొరా ... మంచిదేలెండి... అసలు నేనే వ్రాద్దామను కున్నాను" అన్నాడు.

"ప్రోనోటు కాదులేరా? ... ఎన్ని బాకీలు ... గుర్తుకోసం ఈ సంతకం చేయించుతున్నానులే" అన్నాడు రావుగారు.

సంతకంచేసి వీరాస్వామి మోకాళ్ళలోతు బురదలో నడిచి పట్నం పోయి. ఇద్దరు ముగ్గురు డాక్టర్లను విచారించాడు. ఒక డాక్టరు 'టాక్సీ' పిలిస్తే వస్తానన్నాడు! టాక్సీవాడు, రోడ్డులేని గ్రామం, వర్షం కాబట్టి రానుపోను యాభై రూపాయి లిమ్మన్నాడు, అందు కంగీకరించాడు కాని, డబ్బు చేతిలో వెయ్యనిదే డాక్టరు బయలుదేరడని సందేహించి డబ్బు కోసం సందేహించి డబ్బుకోసం తిరిగి గ్రామానికి ప్రయాణమయ్యాడు.

ఊళ్ళో అడుగుపెట్టి సరాసరి నారాయణరావుగారింటికి వెళ్ళాడు. నారాయణరావుగారు చుట్టకాలుస్తూ మడతకుర్చీలో పడుకొని ముచ్చటిస్తు న్నాడు. వీరాస్వామిని చూడగనే....

"ఏమిట్రా? ఇంకా డబ్బు కావాలా?" ప్రశ్నించాడు ... తల ఊగించి "అవును దొరా...ఈసారి పెద్దమొత్తం కావాలండీ ... పొలం తాకట్టుపెట్టుకొని ... అంటూ వుండగనే నారాయణరావుగా రందుకొని "ఛీ ఛీ అదేంమాటర్రా! ఈపాటిదానికేనా?" అన్నాడు. ఆపైన కొద్ది సంభాషణ జరిగింది. దానిని పురస్కరించుకొని నారాయణరావుగారన్నారు "సరే నీ ఇష్టమొచ్చినట్లే కానియ్యి. ఇప్పుడెంత కావాలి నీకు?". "మూడు వందలండీ". "అంత లేదులే. రెండువందలున్నాయ్ తీసుకో!" అని వీరా స్వామి చేతిలోపెట్టి "దీనితో సరిపోయింది" అన్నాడు.

సరిపోవట మేమిటనుకున్నాడు వీరయ్య. కాని ఆలోచనకు వ్యవధిలేదు. మరణశయ్యపైనున్న తల్లి విషాదదృశ్యం పదేపదే గోచ రిస్తోంది. తల్లి దగ్గుతూన్న దృశ్యం మనస్సులో కలుక్కుమంటూంటే గడియలు గడపటం దుర్ఘటం కాసాగింది. ఓ మారు తల్లిని చూసిపోదా మని ఇల్లు చేరాడు.

ఇల్లంతా చీకటిగా ఉంది. మృత్యు ప్రశాంతత ఆవరించింది. పగలంతా వర్షం కురవటంచేత త్వరగా చీకటిపడింది. మనిషివచ్చిన అలికిడి విని కొలిమిపొయ్యిలో పడుకున్న కుక్క అతనికేసి చూసింది. వీరాస్వామి "అవూళ్ళో వున్న దిక్కంతాఅంతేనా" అని బావురుమన్నాడు. ఆతురతో దీపం వెలిగించి, మంచంపైనున్న తల్లిని చూశాడు. కళ్ళు చెదరిపోయినాయి.

పక్కగుడ్డలన్నీ రక్తవర్ణములై పోయినాయి. నెత్తురుకుదపలలో తల వాల్చుకొని, మూర్ఛితయై వున్నట్లు కన్పించుతున్న తల్లికన్నులు శాశ్వతంగా మూసుకున్నాయి. క్షయవ్యాధి పీడితురాలై రక్తవమనం చేసికొని పాలిపోయి పసుపు పచ్చగావున్న తల్లి అరచేతిని స్పృశించాడు. బిగుసుకుపోతూన్న శవాన్ని చూసి ఉలిక్కిపడ్డాడు. భౌతికదేహపు తార్కాణానికి చిహ్నంగా మిగిలిం దా శవం. తల్లిపైబడి భోరున ఏడ్చాడు.

రెండవరోజు శవానికి దహనసంస్కారాలు జరిగాయి. పదిహేను రోజులకు పెద్దదినం పెట్టారు. పరలోకవాసులపేరిట ఇహలోక మహాశయులు సుష్టుగా భోంచేశారు, ఆ స్మారకదినం రోజు అందరూ పరామర్శించారు. వీరస్వామిని అందరితోపాటుగా నారాయణరావుకూడ రెండు అనునయవాక్యాలు పలికి,

"ఏమిరా వీరయ్యా ? మరి బాకీ సంగతేం జేశావురా ?" అన్నాడు పదుగురూ వినేలా ... "తీరుస్తాను దొరా ... ఒక సంవత్సరం ఓపిక పట్టండి. వడ్డీతోసహా తీర్చుకుంటాను" అన్నాడు ప్రాధేయపూర్వకంగా.

"సంవత్సరం ఆగితే ఎలా ? ఇప్పటికే రెండువేలుచిల్లరయి మూడు కావస్తోంటే" వీరాస్వామి స్తంభించిపొయ్యాడు. భృకుటి కుంచిస్తూ వినమ్రమైన తగుస్థాయిలో పలికాడు. "సరిగా చూడండి దొరా ! నేను తీసుకున్న బాకీ వడ్డీతోసహా వెయ్యిరూపాయలుకాదు" అన్నాడు.

"అయితే నేను అబద్ధమాడుతున్నా నంటావా ?" అన్నాడు కృత్రిమమైన చిరునవ్వుతో. అనూహ్యమైన ఈ సన్నివేశం, సంభాష

ణాలు విశ్రాంతిచెందించాయి. వీరయ్య కొద్దిగా ఉద్రేకపడ్డాడు. పొంగివస్తూన్న ఉద్వేగాన్ని అణచుకొంటూ,

"సరిగా చూడండి దొరలు ... మరిసిపోయ్యింటారు" అన్నాడు దీనంగా, వ్యవహారసఖ్యం పురస్కరించుకొని.

"అంతేరా ! తీసుకునేప్పుడుండే బుద్ధి, ఇచ్చేటప్పు డుంటుందా?... వెధవలు...అవసరమైతే కాళ్ళావేళ్ళాపడతారు. అవసరం తీరిన తరువాత ఈ కూతలట్రా ఏ పెద్దమనిషి చెప్తాడో చెప్పమను" అంటూ ఆ నోటు పెద్దమనుష్యులమధ్య విసిరాడు.

ఒక పెద్దమనిషి నోటు పరీక్షించసాగాడు. అతడి నుద్దేశించి "పెద్దగా చదవవయ్యా ... ఇందుట్లో దాపరికం ఏ ముంది కరిక రొఖ్ఖం. ఇరవై అయిదు వందలు" అన్నాడు వేలల్లో చెపితే ఇంపుగా వుండదని నారాయణరావు. నారాయణరావుగారిమాట శిరసావహించి, ఆ పెద్దమనిషి బిగ్గరగా చదువ నారంభించాడు.

అన ఫలానా సంవత్సరం మొదలుకొని ... వివాహ నిమిత్తమై తీసుకున్న రొఖ్ఖం (రూ. 1400) పద్నాల్గువందల రూపాయలు, అక్షరాలా అంటూ చదవసాగాడు. నోటుచదవటం పూర్తయింది.

"మీరైనా చెప్పండయ్యా ... వడ్డీతోసహా మూడువేల రూపాయలు కావటం లేదటయ్యా" పెద్దమనుషుల గోష్ఠిని ప్రశ్నించాడు నారాయణరావు.

ఒక పెద్దమనిషి — "ఇన్ని వందలు పుచ్చుకోటానికి నీ సంపాదనంతా ఏమైపోయిందిరా వీరయ్యా" అని ఓమాట అర్థోక్తిలో పలికి "అయినా ఇచ్చింది మీరు పుచ్చుకొన్నది వాడు ... మధ్యలో మే మేమి చెప్పగలం !" అంటూ వెధవ పీడన్నట్లు నిష్క్రమించాడు. పెద్ద లందరూ జారుకున్నారు.

"మీరు న్యాయం చెప్పకపోతే కోర్టులేదా ? సాక్షులు లేరా ? ఈ విషయం అక్కడే తేల్చుకుంటాను" అంటూ నారాయణరావు కొరకొర చూచుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

అందరూ వెళ్ళిపొయ్యాక, వీరాస్వామి కాలిపోయిన కొలిమి బూడిదపై చతికిలబడ్డాడు. శూన్యంలోకి చూస్తూ గత జీవితాన్ని ఒకసారి నెమరువేసుకున్నాడు. సమ్మెటపై చమటధారపోసిన డబ్బంతా ఆ బూడిదలో ఇంకిపోయినట్లు అనుభూతి కలిగింది. తల్లి దండ్రి అనాలోచితంగా గుర్తుకొచ్చి కుమిలిపొయ్యాడు. ఆనందంతో సుఖంగా గడుపవలసిన ఈ వయసులో తన నెన్ని బాధలు ఆవహించాయో, ఊహించుకొంటుండగనే, నిద్రాదేవత ఆవేశించింది. రెండవరోజు ఉదయం ఊళ్ళోకెళ్ళి పదిమందితో చెప్పుకున్నాడు. చెఱువుగట్టున చింతమాను క్రింద కూర్చుని "డబ్బు దాచినప్పుడుగాని తీసుకున్నప్పుడుగాని మాకు తెలియపర్చావా? ఇప్పుడు నన్ను అన్యాయం చేశాడంటే. లాభం ఏముంది వీరయ్యా ... అసలు ఇంత రాద్ధాంతం జరుగుతుందని మొదటనే అనుకున్నాం, ఆ పొలం నీకు దక్కుతుందనే నమ్మకం లేదు" అన్నారు.

"నారాయణరావు ఆ పొలమంతా అన్యాయంగా సంపాదించినదేగా" అన్నా డొక వృద్ధుడు.

"నోటుమీద నీ సంతకం వుండగా మనం చేయదగ్గదేదీ లేదు వీరయ్యా. ... అనుభవింపక తప్పదు ... అతన్ని నమ్మి మోసపోయింది నీ ఒక్కడవే కాదుగా" అంటూ పొన్ను గఱ్ఱలు చేతబట్టి సమావేశం ముగించారు.

మూడువారాలు తిరిగేలోగా, వీరాస్వామికి "సమన్లు" అందాయి. కోర్టుకు హాజరయ్యాడు. తన తరపున ప్లీడర్ని పెట్టడానికి చాలినంతడబ్బు లేకపోయింది. న్యాయవాదిముందు, తన నిజాయితీకి, అమాయకతకూ విలువలేకపోయింది. వాస్తవపరిస్థితులు వీరాస్వామి ఏకరువుపెట్టుకోటానికి అవకాశం లేకపోయింది. చట్టప్రకారం నారాయణరావుకు న్యాయం చేకూరింది. వ్రాతపూర్వకమైన రుజువున్న కారణంచేత వీరాస్వామికున్న రెండెకరాలచెక్కా బాకీక్రింద చెల్లిపోయింది. చాటున అన్యాయం. అక్రమమని వాదించిన వారెవ్వరూ, ఇప్పుడు సాక్ష్యం చెప్పలేదు.

నారాయణరావుగారి నిజాయితీ, ఉదారబుద్ధిని గూర్చి ప్రశంసించిన వీరయ్య తన అభిప్రాయాన్ని మార్చుకున్నాడు. "నెత్తికెత్తుకొని పూజించే నాకు ద్రోహం తలపెడతాడా! కానియి ... ఇప్పుడు ముంచుకు పోయిందేముందిలే!" అనుకున్నాడు. పెద్దమనిషి బురఖా తగిలించుకొని విషపు నవ్వులు నవ్వుతూ తనను ఎంత మోసగించాడో గ్రహించి, తన కర్తవ్య మేమిటి? ఇలా ఏడుస్తూ కూర్చోటమేనా? అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

ఏమీ బోధపడలేదు తన పరిస్థితికి జాలిపడుతున్నవాళ్ళు ఒక్కరూ లేరు. ఓదార్చేవాళ్ళు అంతకన్నా శూన్యం. సమాజం ఎందు కింత ఉదాసీనంగా, నిర్దయతో ప్రవర్తిస్తుందో తెలియక తికమకపడ్డాడు. ఈ క్లిష్ట పరిస్థితుల్లో కన్నీరు తుడవటానికి. కట్టుకున్న పెళ్ళాంకూడ చెంతలేదు.

ఈ భావన కలగటంతో కులస్థులను ముగ్గుర్ని అత్తవారింటి కంపాడు. భార్యరాలేదు. పైగా అత్తవారు పంపిన సందేశం హృదయాంతరాళంలోకి దూసుకుపోయి, ఆమాయక హృదయాన్ని విషతప్తంచేసింది. "ఇల్లూ వాకిలీ ఊడ్చుకుపోయినా సిగ్గులేదు. అయ్యకు పెళ్ళాం కావాలటనా? ముఖానికి ... బంగారంలాంటి నా తల్లిని క్షయరోగం వున్న ఆ సంబంధాని కిచ్చి, దాని నెత్తిన నిప్పులుపోశాం. ఆరు నూరైనా, నూరు ఆరైనా నా కూతురు నేను బ్రతికివుండగా ఆ కొంపలో అడుగుపెట్టదు" అని ఆ పెద్దమనుషులతో అన్నది.

ఈ మాటలు వీరాస్వామి చెవుల్లో ప్రతిక్షణం సమ్మెటపోటులా గింగురుమనసాగాయి. హృదయంలో భీషణమైన అగ్నిజ్వాలలు రేగి పొగలు కక్కుతున్నాయి. నారాయణరావు చర్యతో హతాశుడై జీవితంలో విసుగెత్తిన వీరాస్వామికి ఈ మాటలు గొడ్డలిపెట్టులా తగిలాయి. తొలిసారిగా మీసంపై చెయ్యివేసుకొని, ఇల్లు ప్రతిధ్వనించేలా వికటాట్టహాసం చేశాడు. సమ్మెట చేతబట్టి ఖాళీగా నున్న కొలిమిదిమ్మెపై రెండుపోట్లు చరిచాడు. పళ్ళు పటపటా కొరికాడు,

సమాజం ఒక్కొక వ్యక్తిని నిర్వచించేప్పుడు, హంతకుడు, చోరుడు, వ్యభిచారి అని నిర్ణయిస్తుంది. వాస్తవానికి జన్మతః హంతకుడుగా, చోరుడుగా ఎవ్వడూ పుట్టడు. అందరిలోనూ నీచత్వం, క్రౌర్యం, ప్రతీకారభావం, ఈర్ష్య, దొంగబుద్ధి మొదలైన ప్రవృత్తులు సహజంగా ఉంటూంటాయి. అవకాశమున్నప్పుడు అవశ్యకత కలిగినప్పుడు, నిగ్రహం నశించినప్పుడూ వాటికవే బహిర్గతమౌతూంటాయి. బహిర్గతమైనతరువాత, ఆ ప్రవృత్తికి ప్రతి మానవుడూ సిగ్గుపడతాడు. పశ్చాత్తాపపడతాడు—సంస్కరించుకోవాలనుకుంటాడు. కాని వాళ్ళకు చేయూతనిచ్చి సమాజం పునరుద్ధరించటానికి సంకల్పించనప్పుడు. ఆ మార్గంనుండి వెనుదిరుగటానికి వీల్లేనప్పుడూ జీవితాంతం, ఆ వ్యక్తి ఆ మార్గంలోనే, సంచరిస్తాడు.

ఇప్పుడు వీరాస్వామిలో అదే భావసంఘర్షణ జరుగుతోంది. నారాయణరావు చేసిన ద్రోహం, అత్తగారు ఆపాదించిన అవమానం, తీవ్రంగా పనిచేశాయి. ఆ అమాయిక హృదయంలో అణగారి నిద్రిస్తూన్న ప్రతీకారభావం క్రోధం మొదలైన పాశవిక ప్రవృత్తులను ఎవరో తట్టిలేపి ఉసికొల్పినట్లయింది. ఆ ఉద్రేకంతోనే సమ్మెట తీసుకొని, నరాలలో క్రోధభావం పొంగిపోతూంటే, రెండుదెబ్బలు వేశాడు. ఆ తాత్కాలిక ఉద్రేకాన్ని ఆ రూపేణా ఉపశమింపచేసుకొన్నాడు.

క్షీరసాగరంలో హాలాహల ముద్భవించింది. ప్రతీకారకాంక్ష, కక్ష అతని హృదయంలో పడగలెత్తి బుసలుకొట్టాయి. సమ్మెట క్రిందికి దించి. అనాలోచితంగా పనికెళ్ళాడు.

తల్లి మంచం కన్పించింది. ఆమె ధరించిన పాతచీరెలు, కబ్బపై వ్రేలాడుతున్నాయి. తండ్రి తనకై మిగిల్చిపోయిన కమ్మరిసామాను మూలపడి జాలిగా చూశాయి. స్మృతిపథంలో తల్లిదండ్రులు కన్పించి, పక్కపై వాలి కుమిలిపొయ్యాడు. 'దిక్కులేనోణ్ణి-దరిద్రుణ్ని' అని లోలోన వ్యథచెంది, చెమ్మగిల్లిన కనురెప్పలు తెరిచాడు. ఇల్లంతా బోసికొట్టి, బావురుమంటూ భీతావహంగాఉంది. మాతృ పితృ భార్యావియోగం,

అతడింతకుపూర్వ మనుభవించిన నిరాశను ద్విగుణీకృతం చేసింది. ఆ నిరాశలోనే ప్రతికక్ష అంధకారంలో కత్తి మెఱుపులా "కత్తిగంటుమీద నెత్తురు బొట్టు"లా ప్రకాశించింది.

అందోళనో ద్రిక్తుడై నలుమూలలా చూడసాగాడు. బుడ్డిదీపం పొగ రాజుకొని మసిగొట్టుకున్న ఆ చూరుకేసి చూశాడు. తండ్రి ఉపయోగించిన పరికరాలు తుప్పుబట్టి వ్రేలాడుతున్నాయి. కొడవలితో ఆ మూటను ఒక్క దెబ్బతో క్రిందకు పడగొట్టాడు. ఇనపశాణాలు, మడ్డు కత్తులు, సుత్తెలు, గొడ్డళ్ళు పిచ్చిపిచ్చివన్నీ ఉన్నాయి. వాటి ప్రయోజకత్వం ఈపూట విస్తృతంగా బోధపడసాగింది. ఒక మడ్డుకత్తిని, ఒక గండ్రగొడ్డలిని ఆప్యాయంగా దగ్గరకు తీసికొని భయంకరంగా నవ్వాడు. మెల్లగా కొలిమివైపు నడిచాడు. కొలిమిపొయ్యిలో ముడుచుకొని నిద్రిస్తూన్న కుక్క ఒళ్ళు దులువుకొని, చెవులుముడిచి తోకాడించుకొంటూ దగ్గర చేరింది. చేతుల్లో సామాన్లు జారవిడిచి కుక్కను కౌగలించుకొన్నాడు. "అందరూ నా సొమ్ము తిని నా రొమ్ము గుద్దినోళ్ళే ... నీ వొక్కడివే మంచోడివిరా" అంటూ రెండు కన్నీటిబొట్లు దానిపై రాల్చాడు. ఆపైన కుక్కను తీసికొని ఎఱుకలపాలెంకేసి నడిచాడు,

దివాకరుడు రక్తవర్ణం పూసికొనివస్తున్న నిశాకాంతకు భయపడి ప్రకృతిమాత ఒడిలో దూరబడ్డాడు. మసక చీకట్లు క్రమ్ముకొంటున్నాయి. ఎరుకలపాలెంలో నున్న ఈతచెట్లు జడలు విరపోసికొని వికృతంగా నిలుచున్నాయి.

ఆ గుడిసెల్లోనుండి వీరాస్వామి బయటపడ్డాడు. కళ్ళు చింతనిప్పుల్లా ఎఱ్ఱగా మండుకొంటున్నాయి, తూలుకుంటూపోయి వీధిలో పడ్డాడు, మనిషికి అడుగు సరిగా నిలబడటంలేదు. సరాసరిపోయి నారాయణరావుగారింటివద్ద ఆగాడు.

"నారాయయణరావున్నాడా?" ప్రశ్నించాడు కనురెప్పలు బలవంతంగా తెరుస్తూ, నారాయణరావు ధర్మపత్నికి ఒళ్ళు మండింది ఆ ఏకవచన ప్రయోగానికి.

"లేదురా—ఏం?—ఎందుకు?" అన్నది.

"ఆ...ఏమీలేదులే ... నా ఇల్లు బేరంచేస్తాడేమోనని...లేదా?" ఆ నోటినుండి వస్తున్న దుర్వాసన భరించలేకపోయిందా ఇల్లాలు.

"లేదు పట్నంపొయ్యారు ... రాత్రికి వస్తారు" అంది. ఒక్క క్షణం ఆలస్యం చెయ్యక ఇల్లు చేరాడు. కొలిమికి ఊకపోసి నిప్పంటించాడు.

"ఆ గొడ్డలి, మడ్డుకత్తి ఇటివ్వరా తమ్ముడూ" అన్నాడు కుక్కకేసి చూస్తూ, తొంగ కార్చుకుంటూ, నాలుక చాచుకొని అటేచూస్తూ కూర్చుంది కుక్క.

"అదేంట్రా? అట్టా చూత్తావ్ గొడ్డలిమ్మంటే ... ఈ రోజుతో కొలిమి ఆఖర్రా. రేపటినుంచి నువ్వు శాశ్వతంగా పండుకోరా...నీకే రాసిచ్చిపోతా" అంటూ గండ్రగొడ్డలి, మడ్డుకత్తి కొలిమిపొయ్యిలోపెట్టి ఎఱ్ఱగా భయావహంగా కాల్చాడు. బయటికితీసి సమ్మెటతో వాటి మొనలు పల్చగా చరిచాడు. సానరాయితెచ్చి పదునుపెట్టసాగాడు. సానకల్లుమీద పదును పెట్టటంతో పాదరసంలా మెరువసాగాయి. గొడ్డలి చేతబట్టి అటూ ఇటూ త్రిప్పసాగాడు. తళుక్కు తళుక్కున పాముపడగమీద మణిలా కాంతులు విరజిమ్మింది. గోటిపై పదును పరీక్షించి సంతృప్తి చెందాడు. ఆ సంతృప్తికి తార్కాణంగా భయంకరమైన నవ్వు నవ్వి ఏదో అస్పష్టంగా గొణిగి" ... కమ్మరి కోటయ్య కొడుకునేకాదు" అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు.

పట్టణంపొయ్యే రోడ్డు ఆ గ్రామంనుంచి రెండుమైళ్ళు. ఇప్పుడా త్రోవంతా బురదతో, రాళ్ళతో కసాటుగాఉంది, ఊరిబయట చింతలతోపు. పట్నంనుంచి తిరిగిరావటానికి, పోవటానికి ప్రతి వ్యక్తి ఆ తోపులో అడుగుపెట్టక తప్పదు. శివంపూనినట్లు ఆవేశంతో ఆ గండ్రగొడ్డలి భుజంపై నిడుకొని, బురదలో, వర్షంలో ఆ తోపులోకి పరుగెత్తి ఒక చింతమానుపై చేరాడు.

కన్ను పొడుచుకున్నా కనపడనంత అంధకారం నలుమూలలా క్రమ్ముకుంది. పొలాల్లో పోసిన ఎరువుమట్టి నాగిపోయి కుళ్ళుకంపు కొడ్తోంది. వేసవిలో నెట్టెకొట్టిన చేలు నీరుపోసుకుంటున్న శబ్దం అవిరామంగా వినవస్తోంది. ఆహారసేకరణకై సంచరిస్తూన్న పామునోటిలో పడిన కప్ప ఆర్తనాదం వినవస్తోంది. గాలి వీచినప్పుడల్లా చింతచెట్ల నుండి రాలుతున్న లావుపాటి చినుకులు గడుసుదయ్యాలు రాళ్ళువిసిరి, దోబూచులాడుతున్నట్టుగా ఉంది. ఆ దృశ్యం తలచుకుంటేనే రోమాంచిత మౌతోంది శరీరం. నానా బీభత్సంగా వుందా చింతలతోపు.

పట్నంనుంచి నారాయణరావుగారు ఇద్దరు ప్రక్కవూరివారితో కలిసి వస్తున్నాడు. ఆ చింతలతోపు చేరగానే "ఇక మాకు సెలవిప్పించండి...ఊళ్ళోకొచ్చారుగా" అంటూ చుట్టలు ఊదరబట్టుకొని వీడ్కోలు చెప్పి ప్రక్కనున్న త్రోవనే వెళ్ళిపొయ్యారు వాళ్ళిద్దరూ.

నిర్మానుష్య నిశీథం—వర్షం—చలిగాలి ... పట్టపగలే భీతిగొలిపే ఆ తావుల్లో అడుగుపెట్టాలంటే నారాయణరావుగారికి కాలుసాగలేదు. వెనుక ఎవ్వరైనా వస్తున్నారేమోనని ఆ చింతచెట్టుక్రింద నిల్చుని ఆశాపూరిత దృక్కులు బరిపాడు ఆ నిశీథంలోకి. చెట్టుపైనుండి దూకినశబ్దం విని ఉలిక్కిపడ్డాడు. ప్రక్కకు తిరిగాడు. కారుమేఘాలను చించుకొని మెఱిసిన మెఱుపు కాంతిలో ఆ వ్యక్తి ముఖం, గొడ్డలి స్పష్టంగాచూసి "వీరయ్యా" అని పరుగెత్తసాగాడు. ప్రళయకాలరుద్రుడై విసిరాడు గండ్రుగొడ్డలి వీరాస్వామి...బురదలోపడి విలవిలా తన్నుకున్నదా శవం.

వీరాస్వామికి బేడీలు తగిలించారు. కోర్టులో విచారణ జరిగింది. హంతకుడు నేరాన్ని అంగీకరించలేదు. వీరాస్వామి ప్రతిపక్షానికి సాక్ష్యం చెప్పటానికి సిద్ధమైనవారికొక సందేహం కల్గింది ఒకవేళ వీరాస్వామి జైలు నుండి తిరిగివస్తే ఎలా అని తటపటాయించి సర్దుకున్నారు. ఎలానో మరణశిక్ష తప్పి ఇరవై సంవత్సరాల కారాగారవాసం విధించబడింది. ఆ ఇరవై సంవత్సరాల శిక్ష జెయిలరుపై వీరాస్వామి తీసుకున్న చర్యతో ఐదు సంవత్సరాలు పొడిగించబడింది.

వీరాస్వామి, భూస్వామి నారాయణరావుపట్ల దుర్మార్గంగా ప్రవర్తించాడు. అమానుషకృత్యం చేశాడు.

కాని నారాయణరావు స్వేచ్ఛగా బతికివున్న రోజుల్లో అన్యాయంగా అక్రమంగా ప్రవర్తించి, అమాయకులను ఏదో నేరంలో ఇరికించి, దొంగ ప్రోనోటులు పుట్టించి ఆస్తిపాస్తులు తనవశంచేసుకున్నాడు. అయితే వీరాస్వామిలా ఎవ్వరిపైనా క్రౌర్యం చూపలేదు. కలం కాగితంతో కోర్టుద్వారా పనులు చేయించుకున్నాడు. నారాయణరావులో ఆ ప్రశాంతత, గంభీరత పిరికితనం కావచ్చు ... ఆత్మ సంయమనం కావచ్చు,

దుర్మార్గం జరగకుండా చూడటం, అపరాధిని శిక్షించటం బాగానే వుంది. న్యాయశాస్త్రరీత్యా చట్టం ప్రకారం వీరాస్వామిని కొన్ని దశాబ్దాల తరబడి కారాగారంలో నిర్బంధించారు. కఠినపరకం విధించారు. నున్నగా తల గొరిగించారు. చాలీచాలని గళ్ళచొక్కాలు వికారంగా తొడిగారు. గానుగ లాగించారు. ఎన్ని విధాల అవమానం చెయ్యటానికి సాధ్యపడుతుందో అన్ని విధాలా "మానభంగం" చేశారు. అపరాధిని శిక్షించటం కోసం ఇన్ని మార్గాలు సృష్టించినా ఆశించిన ఫలితం కలుగలేదు ... శిక్ష ద్వారా భావపరివర్తన కలుగలేదు. పైగా వీటన్నిటికి ఫలితంగా ఆ దుర్మార్గపు చేష్టలు, హత్య చెయ్యటానికి కావలసిన మూర్ఖత్వం, కక్ష, ద్విగుణీకృతమై జీర్ణించుకుపొయ్యాయి. ఈ మానసిక ప్రవృత్తులు "ఇక బతికి ప్రయోజనం లేదనే నిరాశ"తో పెనవేసుకొనిపోయి పరాకాష్ఠనందుకున్నాయి. ఆ పరిస్థితుల్లోనే వీరాస్వామి జైలరును హత్య చెయ్యటానికి ప్రయత్నించాడు.

వయస్సొచ్చిన తరువాత జీవితమంతా ఖైదీగానే గడిపివేశాడు. అన్ని విధాలా పూర్తిగా భ్రష్టుడైపోయిన తరువాత స్వేచ్ఛగా విడుదల చెయ్యబడ్డాడు ఆ దిక్కుమాలిన సత్రానికి.

* * *

రెండోఆట సినిమా విడిచిపెట్టేవేళ కావస్తోంది. ఖాళీ రిక్షాలు రోడ్డు

పక్కకు లాగి ముడుచుకొని వాటిల్లోనే పడుకున్నారు రిక్షావాళ్ళు. ఇద్దరు స్త్రీలు చక్కగా అలంకరించుకొని రోడ్డుమలుపులో ఎవరికోసమో నిరీక్షిస్తున్నారు.

"గుంటగ్రౌండ్స్" దగ్గరన్న ఆ బ్లూలైట్లు అరుగుపై వీరాస్వామి తప్పత్రాగిపడి ఉన్నాడు, శోకతప్తయైన ఒక వనిత చెంతనే రాగాలాపన చేస్తోంది, దుఃఖితస్వరాన సింహాద్రి ఒక చేతితో వీరాస్వామిని గట్టిగా రెక్క వెనుకకు మడిచిపట్టుకొని ఆమెను ఓదార్చుతున్నాడు. నలుగురూ పోగయ్యారు. ఒక వ్యక్తి ధర్మరక్షణార్ధమై పరుగెత్తుకొనిపోయి పోలీసులను ప్రవేశపెట్టాడు.

"ఒక్కడేనా తెంచింది" ప్రశ్నించాడు పోలీసు.

"అవునండీ ... ఒక్క గొలుసేనండి ... అంతలోనే నాకు మెలకువవచ్చి పెద్దగా అరచానండీ ... ఆ అరుపుకు మావారు లేచి వెంబడిపడ్డారండి ..." ఏడుస్తూనే సమాధానమిచ్చింది.

"ఇప్పుడేదా సొమ్ము?" అన్నాడు పోలీసు,

"ఇదుగోనండి'' అని తెగిపోయిన ఓ కంఠహారాన్ని చూపించాడు సింహాద్రి.

"సరే నీ పేరు?''

"నా పేరు రామారావండి'' వినయంగా చెప్పాడు సింహాద్రి.

"నీ భార్య పేరు?''

"సత్యవతి'' జవాబిచ్చింది ఆ వనిత తల ఆడించుకుంటూ. ఇంకా వీరాస్వామిని వెంబడించిన ముగ్గురు పేర్లు 'నోట్' చేసికొని మీరంతా "రేపు తాలూకా ఆఫీసులో హాజరుకండి'' అని ఆదేశించి 'వీరాస్వామి' చేతికి బేడీలు తగిలించారు పోలీసులు.

జిల్లాకోర్టు వెనుకనున్న ఆ భవన ప్రాంగణంలో అడుగుపెట్టటంతో "అమ్మయ్య'' అన్నట్టు ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు వీరాస్వామి.

జన్మభూమిలో అడుగుపెట్టి ఒక్కొక్క చీకటికొట్లు దాటుతూంటే ఒక ఖైదీ ఇనుపచువ్వల మధ్యగా తలదూర్చి "నీ ముంత, నీ గంజి ఎదురు సూస్తన్నాయి రోయి" అని స్వాగతం పలికాడు. కిర్రున ఒక ఇనుప చువ్వల గేటుతీసి. లోపల ప్రవేశపెట్టారు వీరాస్వామిని. ఆనందాశ్రువుల్లా రెండు కన్నీటిబొట్లు ఆ శుష్కవదనంపై జారాయి. కాళ్ళు తేలిపోతున్నాయి. గుండెలో పోటుగావుండి బాధగా నేలపై కొరిగాడు ...

సుప్రభాతానికి విముఖత్వం చూపుతూ జైలుగోడలో దూరింది గుడ్లగూబ. జారులూ, చోరులూ. త్రాగుబోతులూ, రోడ్లు ఖాళీచేస్తున్నారు. విచారణకై హాజరుపరచవలసిన ఖైదీలను ఆయత్తపరుస్తూ వార్డెన్ 'వీరాస్వామి' గదిలోకి తొంగిచూశాడు.

వీరాస్వామి అర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో నిశ్చలంగా చూస్తున్నాడు. అచంచలంగా వున్న ఆ భౌతికదేహపు కనురెప్పలు ఎంతసేపటికి మూత పడకపోవటం చూసి "అమ్మో" అని గావుకేకపెట్టి పరుగెత్తాడు వార్డెన్.

"సైరన్" లేచి పెద్దగా ఆవులించి, మళ్ళీ పడుకుంది.